

BU KİTABI NİÇİN YAZDIM?..

Hayatta muvaffak olmuş insanları tanımak, hiç şüphesiz ki pek faydalıdır. Bunun içindir ki:

Karneci, milyonlarını nasıl kazandı?..

Rokfeller, nasıl zengin olmuştur?..

Roçild, kimdir?..

vesaire gibi eserlerden her memlekette yüzbinlerce nüshalar basılmış ve milyonlarca okuyucuyu arkasından sürüklemiştir.

(Zenginin malı, züğürdün çenesini yorar) dememelidir. Bir günlük nafakasının temini için sabahdan akşama kadar vücudünün ve dimağının bütün kuvvet ve takatini sarfedenler, bu çetin hayattaki muvaffakiyet sırlarını öğrenmek., servet ve saadet gayelerine bir an evvel vasıl olabilmek için, iş hayatında muvaffak olmuş adamlarımız) ın kim olduklarını, nasıl çalıştıklarını ve nasıl kazandıklarını ve nerelere sarfettiklerini öğrenmelidir.

Ben, tetkiklere giriştim. Bunlardan bazılarının hayatını bütün incelikleriyle öğrendim. Ve ilk olarak da son günlerin ehemmiyetli mevzuları arasında sık sık ismi geçen (Nuri Demirağ) 'ı seçtim.

Benim kanaatimce Nuri Demirağ, iş adamlarımızın arasında, en mühim bir şahsiyettir. Büyük şehirlerin iktisadi mahfillerinden Anadolunun en hücre köşelerine kadar kendisine pürüzsüz bir şöhrat temin etmiştir. Mayasına hiç su katılmamış olan bu Anadolu'lu öz Türk evlâdı, tam mânasiyle, nümune olacak bir takım hususiyetlere maliktir. Nitekim, 14/10/940 tarihinde (Vatan) gazetesinde ondan bahseden (Ahmet Emin Yulman), üç sütunluk makalesinin sonuna, şu satırları ilâve etmiştir:

"Nuri Demirağ, bir Türk zengininin nasıl olması lâzım geleceğine en güzel bir örnektir. Başkaları da bu örneği birer suretle takip etseler; memlekette ideal zevklerini maddi zevklerden üstün tutmak moda olur. Yeni neslin hayat gayeleri hep bu istikameti tutar... Bizde iyi örneğin tesiri büyüktür."

"Zenginlerimizden her birinin, günün birinde şu kararı vermesi kâfidir. «Enerjim sayesinde para sahibi oldum. Bu parayı memleketin hayrına yarayacak yeni yeni teşebbüslerde ve işlerde kullanmak enerjisini de göstermeliyim. Bu fâni hayatta maddi zevk ve gösterişi tanırsam, hayatımı ne kadar yersiz israf ettiğimi günün birinde mutlaka duyurum... Evlâtlarıma fazla para bırakıp onları mirasyedi diye yetiştirirsem, bana teşekkür edecek yerde, günün birinde lânet ederler.»"

"Zenginlerimiz böyle bir ruh gösterecek olurlarsa, hususi teşebbüsün umumi hayatımızdaki yeri ve kıymeti derhal fırlar. Bu hakikati kavrayacak ve Nuri Demirağ gibi bir memleket işinin âşığı ve dertlisi olacak zenginlerimize bu memleketin çok ihtiyacı vardır."

Emin Yalman'ın bu sözleri ,hiç şüphesiz ki büyük bir hakikattır. Bu ciheti nazarı dikkate alarak Nuri Demirağ'ı tahlil ederken, bilhassa şu noktaları da unutmamak lâzım gelir :

1 — Nuri Demirağ, bir harp zengini değildir.

2 — O, zamanlardan ve fırsatlardan istifade etmesini bilen bir talih oyuncusu da değildir. Bulaşık işlere asla elini sürmemiştir.

3 — Hayatında (mâcera) denilen cür'et kumarcılığını bir kere bile aklından geçirmiyen bu Türk milyoneri, daima düşünüp taşınarak (müsbet) işlere girişmiş.. bütün servetini, ölçülü ve hesaplı hareketlerle temin etmiştir. Ve muvaffakiyetini talihinden değil; bizzat kendi kabiliyetinden ve çalışma faaliyetinden beklemiştir.

İşte bu itibarladır ki onun hayatı, iş sahasının her kısmında çalışanlara en ciddî bir rehber olabilir. Ve maksadım da bu kitabı yazarak —bilhassa Türk gençlerine— onun şahsiyetini, karakterini ve iş faaliyetini nakletmek.. okuyuculara bir fayda temin edebilmekten ibarettir.

Ziya Şakir

Nuri Demirağ kimdir ?

1935 genesi haziran ayının 5 inci günü, (Son Posta) gazetesinde, Nuri Demirağ ile gazeteci arkadaşlarımızdan bicinin yaptığı bir mülâkat neşredildi. Zannederim ki bu, Nuri Demirağ'ın sonraları yaptığı hadsiz hesapsız mülâkatların ilkidir.

Ben, bu uzun mülâkatı, buraya aynen nakledecek değilim. Sadece, Nuri Demirağ'ın şahsiyetini tebarüz ettirmek için yazılmış olan satırlardan bazılarına temas etmekle iktifa eyliyeceğim.

(Nuri Demirağ, —o tarihten— on beş, yirmi sene evvel, maaşıyla geçinen mütevazı bir maliye şubeleri müfettişidir. Kendisinden küçük, (Abdürrahman Naci Bey) isminde bir biraderi vardır ki o da, bir tapu mühendisidir.

Mütareke devrinin bütün vicdan sahibi Türklerini dağıdar ettiği o meş'um günlerinden birinde, vazife dolayısıyla Tatavlaya giden Nuri Demirağ, birkaç palikarya tarafından — tahkir edilmiştir. O palikaryaları gırtlğından tulup yere çalmak, Nuri Demirağ için işten bile değildi. Zira o, hükûmetin başına bir gaile çıkarmamak için itidal ve sükûnetini muhafaza etmiş.. fakat, memurları palikaryalar tarafından hakaret gören bir hükûmetin memurluğuna tahammül edemiyerek, derhal istifa eylemiştir.

Artık Nuri Demirağ iş hayatına girecek.. geçimini, kendi kudret ve zekâsiyle temin edecektir. Lâkin bütün sermayesi, 56 sarı liradan ibarettir. Bu küçük sermaye ile ne yapılabilir?.. Fakat onda öyle çelik bir azim var ki, o para ile az zamanda çok büyük işler yapabileceğine kanidir. Nitekim, o 56 sarı lirayı kâğıt paraya tahvil etmiş; bununla sigara kâğıdı ve kırtasiye işine girişmiştir.

O tarihte sigara kâğıdı ticareti kâmilten Musevilerle Rumların elindedir.

Bunlarla ticaret sahasında boy ölçüşmek, âdeta inhisar altına aldıkları bir işte, —bilhassa bir Türke göz açtırmamak için— girişecekleri rekabete tahammül etmek kolay değildir. Fakat Nuri Demirağ, kararını vermiştir. Onun bu kararı, yenilmesi mümkün olmıyan bir çelik kale gibidir.

Nitekim o büyük bir azim ile işe sarılmış.. ve az bir zamanda geçimini temin etmek şu tarafa dursun; daha büyük işlere atılmak için, oldukça mühim bir sermaye de elde etmiştir... Bu da, pek tabîdir. Çünkü o, ağzına bir damla içki koymayı aklından geçirmemiştir. Sigara, içmemiştir. Tiyatro, sinema, gazino, bar gibi sefahat yerlerinde gezmemiştir.

Bütün hayatını şuurlu bir irade ile, iyi bir Türk ve Müslümana yakışacak perhizkârlıkla geçirmiştir. Ve parasını da israf etmemiştir. !

Nuri Demirağ, elindeki sermaye ile büyük işlere atılacak derecede kendisini kuvvetli görünce, yeni bir karar daha vermiştir. Bu da; şu kelimelerle hulâsa edilebilir:

— Maddi ve manevi varlığımı, memleket işlerine hasredeceğim,

Bu kararı verir vermez, küçük biraderi Mühendis Abdurrahman Naci Beyi memuriyetinden istifa ettirmiş, Onunla, Anadolu'da yapılacak inşaat işlerine girişmiştir.

Artık, azim ve irade, bütün müşkillerle çarpışmaya başlamıştır. Muvaffakiyet, arttıkça artmıştır. Nihayet kazanç, yüzbinleri ve hattâ milyonları aşmıştır.

Para, insanı azdırır değil mi?.. Fakat Nuri Demirağ, azmamıştır. Az zamanda zengin olan züğürtler gibi, şımarmamıştır. O yine, mütevazı bir memur olduğu zaman nasıl tertemiz bir perhiz ve sükûnet havası içinde yaşamışsa, milyoner olduktan sonra da aynı saf hayat içinde yaşamıştır. Ve hattâ kendisi gibi bakir bir hayat içinde yaşattığı aile ve evlâtlarını —ileride— birer mirasyedi haline düşürmemek için, bir vasiyetname bile tanzim etmiştir. Bu vasiyetname, gavet basittir. Münderecatı:

«Bırakacağım servetten, evlâtlarımın yüksek tahsil ücretleriyle ailemin orta halde geçinecekleri mikdar ayrıldıktan sonra mütebakisi, hayır işlerine sarfedilecektir,» diye, necibane bir cömertliği ihtiva etmektedir).

NURİ DEMİRAĞ BU MUDUR?..

— Hayır.

23 Ağustos 1941 senesinde intişar eden (İnkılâpçı Gençlik) mecmuasının ikinci sayfasında, şöyle bir yazı vardır:

(Şahsi gayret ve idealler birleşip bir kül teşkil ettikleri zaman gayeye varılmış nazariyle bakılabilir. Azim ve teşebbüs, fertlerden başlayarak cemiyetlerin ve milletlerin bekasına mutlak surette müessirdir. Teşebbüs ve azmetmek, herhangi bir işin en basit riyaziye kaidelerivle halledileceği veçhile dörtte birinin yapılması demektir.

Ölçü mü istiyorsunuz?.. İşte, yirmi otuz yıl evvel topu topu birkaç on lira ile işe başlayan Nuri Demirağ.. işte, muazzam hangarları, hava meydanları ve atölyeleriyle ortaya koyduğu eseri..

Bu Türk, her zevkin ve idealin üstünde memleketinin idealini ve müdafaa cephesini düşünerek bugünkü kabiliyet ve randımanı kazanmıştır.

Ona, ne İsviçrenin, ne şuranın ne de onun bunun vereceği saadet, Türk olmanın ve hâkim yaşamanın saadetini verememiştir.

Nuri Demirağ'ın ideali ve onun yenilmez gayreti ile göklerde haz ve sürurla seyrettiğimiz çelik kanatlar, gençliğin göğsünü imanla kabartmaktadır.

Bu Anadolu evlâdı, hiç şüphe edilmez ki Türk milletinin unutulmaz hürmet ve sevgisini kazanacak.. bilhassa milletimiz için hayati ehemmiyeti haiz olan teşebbüsünde hükûmetimizin en lüzumlu teşvik ve yardımını görecektir.

O vakit, çok geçmeden, Hayrettin iskelesindeki, Yeşilköydeki ve Divrikteki fabrika, atölye ve gök okullarının büyüüp genişlediğini, Türk ordusu ve gençliğinin mühim ve bölünmez birer parçası olduğunu göreceğimize inanıyoruz. Nuri Demirağ, bütün vatandaşlarımız içinde şahsî servetini memleketin hayrına ve müdafaasına koyan ve harcayan, pek nadir bir vatandaşdır. Nuri Demirağ'a, içten gelen tebriklerimizi ve yurd müdafaası cephesinde — sarfettiği yılmaz gayretinden dolayı en hararetli şükranlarımızı — bildirirken para ve servetlerini birer köşeye, zevke ve eğlenceye saklıyan vatandaşlarımıza bu büyük vatandaştan dersi ibret almalarını ve teşebbüs kabiliyeti kazanmalarını tavsiye ederiz.)

Acaba bu satırlar, Nuri Demirağ'ı ifade edebilmiş midir?..

— Hayır...

— O halde, Nuri Demirağ kimdir?..

Bu suale cevap verebilmek için, onun varlığının başladığı yerden itibaren tetkik ve tahlillere girişmek lâzım gelir.

Ruhu idealist, dimağı realist olan Nuri Demirağ (Sivas) vilâyetine bağlı (Divrik) kazasının merkezi olan, aynı isimdeki kasabada 1302 tarihinde dünyaya gelmiştir. Bu kaza, devlet ve millete hayırlı hizmetler gören birçok zeki insanlar yetiştirmekle, hususi bir şöhrete maliktir.

Anadolunun ortasında, Sivas ile Erzincan arasında bulunan bu kasabanın havası, mutedildir. Umumiyetle ahalisi zeki ve sakindir.

Divrik arazisinin büyük bir kısmı yalçın kayalardan ve yüksek şahikalardan müteşekkil olduğu gibi tabîî servet kaynakları da henüz inkişaf etmediği için halkı zengin değildir. Fakat kasabalıların ekseri zenginlerinden köylülerin en fakirlerine kadar hepsi cömerttir. Misafirperverdir. Kasabada ve köylerde, asalete ve ahlâk nezahetine ehemmiyet verilir.

Aileler arasında, eski Türk türesine göre yedi ceddini bilenler ve sayanlar az değildir. Adliye ve zabıta sicilleri, göze çarpacak derecede temizdir. Ahlâki fezalet ile büyük cinayetler, enderen görülen şeylerdir. Ancak, arazi ve su meselelerinden dolayı arada sırada bazı hâdiseler vukua gelir. Yalnız, faizciliği bir aile mirası gibi benimsiyerek fakir köylüleri istismar eden bir kaç kasabalı halkın zararına olarak birhayli servet edinmişlerdir. Fakat bunlar da kasabanın dürüst insanları arasında barınamıyacaklarını anladıkları için İstanbul'a çekilmektedirler.

Verdiğimiz şu kısa malûmattan da anlaşılır ki Divrik, millî şeref ve asaletin muhafaza eden bir beldedir. Divrikli ise her muhitte zekâlarını, ilim ve irfan istidatlarını; memleketleri verimsiz olduğu için, gurbet diyarlarında kanaatkârane çalışkanlıklarını gösteren kimselerdir.

Divrik tarihi bir beldedir. XI ve XII nci asırlara kadar, muhtelif sahipler değiştirmiştir. Nihayet, Türklerin en şanlı hükümdarlarından Alparslan'ın 1071 senesinde Bizans ordularını Malazgirt'te perişan etmesini müteakıp kahraman kumandanlarından Mengücek Han isminde bir zata Diyarbakır, Erzurum, Erzincan, Kemah, Suşehri, Karahisar, Giresun ve havalisini tahsis etmesi üzerine, Divrikin mukadderatı bir daha tebeddül etmiştir. Bu büyük kumandan bu sahalarda bir Türk hükûmeti teşkil ederek merkez olarak Divrik kasabasını seçmiştir... İşte, o tarihten itibaren artık bu kasaba, bir daha hiç değişmemek üzere, Türk hâkimiyeti altına girmiştir.

An'ane halinde intikal eden rivayetlere nazaran Mengücek Han Divrik'e yerleşirken beraberinde dört aile getirmiştir ki; bunlardan biri, sonraları Mühürdarzadeler ünvanını alan öz bir Türk ailesidir. Rivayete nazaran Divrik'in okur yazarları, hep bu aileden türemiştir.

XIII üncü asırda Hüsamettin Ahmet Şah bir sanat bedia olan meşhur Ulu Cami'yi inşa ettirdiği zaman bu nefis İslâm âbidesinin hüsnü muhafazasında Mühürdar ailesini de vazifedar kılmış; bu tarihî aile, uzun zaman bu vazifeyi ifa eylemiştir. Fâni hayatın her şeyde olduğu gibi, Mühürdar ailesi de hâdisata tâbi olarak büyük istihaleler geçirmiştir. Muhtelif inkilâbata uğrayan ailenin serveti de, vârisler arasında taksime uğrayarak nihayet XIX uncu asırda ailenin son hafidi olan Ömer Bey, Devlet hizmetini kabule mecburiyet hissetmiş ve Divrik Müstantikliği vazifesini kabul eylemiştir.

Artık sıra, Ömer Beyin bir yuva teşkili meselesine gelmiştir. Bunun üzerine, Divrikin en namdar ailelerinden Murat zadeler'in (1) torunu Ayşe Hanım ile izdivaç etmiştir. Ve genç evliler, kasabanın Süleyman Ağa mahallesinde, harem ve selâmlığı havi, iki katlı bir binaya yerleşmişlerdir.

Ömer Beyin bütün varidatı, yalnız Müstantıklık maaşından ibarettir. Fakat Ayşe Hanımın zekâsı ve hüsnü idaresi bu mütevazı aileyi tam bir refah içinde geçindirmektedir.

İzdivacın ilk senesi bu mesut yuva, bir çocuk sesiyle bir kat daha şenlendi. 1886 senesi mayıs ayının 7 nci günü, Ömer Beyin bir erkek evlâdı dünyaya geldi. Mehmet Nuri tesmiye edildi.

1889 senesinde Abdürrahman Naci'nin doğumu ile aile büyük bir meserret daha hissetti. Fakat bu, uzun sürmedi. Aile reisi Ömer Bey, bir cinayetin tahkiki için gittiği bir köyde, mühim bir kaza geçirdi. Haşarı attan müthiş bir çifte yedi. Vakıa bu çifte darbesi, büyük bir felâkete müncer olmadan geçiştirilmişti. Fakat Ömer Bey, esasen şeker hastalığına müptelâ olduğu için, açılan yarayı tedavi edip kapamaya imkân görülemedi. O sırada vazife ile bulunduğu Yıldızeli'nde vefat etti (1305-1889).

Ömer Beyin vefatı yalnız aileyi ıztırap içinde bırakmakla kalmadı. Bütün o muhitte, büyük bir teessür uyandırdı. Çünkü genç müstantık, ahlâk salabeti, vazifesindeki ciddiyeti, ve halka hüsnü muamelesi ile herkesin hürmet ve muhabbetini kazanmıştı. Buna binaen, onun Hakkın rahmetine kavuşmasından mütevellit, teessür, uzun müddet unutulamadı.

Bugün bile ismi daima hürmetle yâd edilmekte olan merhum Ömer Bey, Yıldızeli kasabasının geniş ufuklara nazır olan kabristanında asırdîde ardıc ağaçlarının altında, yatmaktadır. Hayatın fâniliğini ifade eden mezar taşında, şu ibrete şayan kitabe vardır:

Girip ziri türaba güncü vahdet ihtiyar ettim
Kapandım bârigâh-ı izzete cismim gubar ettim
Tahammül etmeyip hicranına geçtim hayatımdan
Visâl-i yâr için ben böylece terk-i diyar ettim

Vatanda kaldı evlâd-ü-iyalim ben bu gurbette
Vefat etmekle ol bikesleri pek nâledar ettim
Eğer tarih-i fevtimden haberdar olmak istersen
1305 de tekml-i hayat-ı müstear ettim

Bu felâket karşısında çok müşkil vaziyette kalan biri vardı, o da bizzat Ayşe Hanım idi.

Genç kadın, henüz saadetinde doyamadan, sevgili zevcini kaybetmişti. Bir taraftan bu ayrılığın kalbinde açtığı derin yaranın acılarını çekerken, diğer taraftan da yetim kalan iki küçük evlâdını yetiştirmek gibi güç bir vazifenin bütün ağırlığı omuzlarına konmuştu.

Ayşe Hanım, o zaman üç yaşında bulunan Mehmet Nuri ile daha henüz üç aylık olan Abdürrahman Naci'yi alarak Divrike avdet etti. Fakat vaziyeti çok nazikti, O zamanın kanunları mucibince iki çocuk ile validelerine, —otuzar kuruştan— doksan kuruş maaş tahsis edilmişti. Âyşe Hanım bu para ile iki çocuğun hem iaşelerini temin edecek hem de onları cemiyet hayatına fâydalı birer unsur olarak yetiştirecekti.

Mamafih bu nazik ve müşkil vaziyet, bu faziletkâr kadının azmine zerre kadar halel getirmedi. O, her şeyden evvel mahrumiyete göğüs germeye karar verdi. Zevcinin ruhunu rencide etmemek için, hiç kimseden yardım istemedi. Mukadderatın kendilerine çizdiği hudut içinde, büyük vazifesini ifaya girişti.

Üç kişilik ailenin bütün geçimini, doksan kuruş aylıkla birkaç dönüm tarlanın hasılatı temin ediyordu. Süleyman Ağa mahallesindeki ev kendilerinin olduğu için kira ücreti de düşünülüyordu. Ayşe Hanımın memnun olduğu bir cihet varsa o da, ilk planda olan Nuri'nin sıhhati meselesi idi. Bu gürbüz çocuk, babasından kuvvetli bir bünye tevarüs etmişti. Bu itibarla, hiç bir sıhhi engel karşısında kalmadan, derhal tahsile başlayacak ve devam edebilecekti.

Âyşe Hanım; beldenin âdeti mucibince, oğlunu (Sıbyan mektebi) ne verdi. Mali vaziyetinin darlığına rağmen, mektebe başlatma merasimini tamamiyle icra ettirdi. Yetim yavrusunun, mahrumiyet karşısında mahzun olmasına asla meydan vermedi.

O devrin ilkokulunu teşkil eden sıbyan mektebi, esasen merhum Ömer Bey tarafından inşa ettirilmişti. Hattâ hocası olan (Küçük Hoca) da, yine Ömer Bey tarafından oraya yerleştirilmişti. Bu itibarla hoca tarafından Nuri'ye karşı farklı bir muamele gösterilmek icabederdi.

Fakat Nuri; keskin zekâ kudreti ve annesinin telkinleri sayesinde, vaziyeti herkesten daha iyi kavramış.. bir an evvel yetişerek annesinin omuzlarındaki yükü alıp bizzat yüklenmeye karar vermişti. O, işte bu düşünce ile, hocasından hiç bir müsamaha beklemedi.

Henüz beş yaşında olduğu halde, kitabına dört el ile sarıldı. Hocasının ağzından çıkanları kuvvetli hâfızasında saklayarak bir tek kelime bile kaçırmadı. Az zaman zarfında okuyup yazmaya başladı. Bu suretle herkesten evvel hocasının takdirini kazandı.

Nuri, diğer talebelerden çok farklı görünüyordu. Zekâsı ve kuvvetli hâfızası, ona âdeta bir mümtaziyet bahşediyordu. Bunlardan dolayı, hocası pek memnundu.

Nuri, arkadaşlarından da muhabbet görüyor; onun dostluğu, çocuklar arasında büyük bir kıymet teşkil ediyordu. Bundan dolayı hocası onu bir muavin gibi kullanıyor; paydoslarda çocukları sıraya koymak, tabur yapmak, teneffüslerde gürültüyü susturmak vesaire gibi ona vazifeler veriyordu.

Nuri; daha o yaşta iken bile, kendisinin teşkilâtçılığını gösteriyordu. Bu, nizam ve intizam işlerini büyük bir muvaffakiyetle idare ederken, arkadaşlarının, yardımına muhtaç olanlarını büyük bir isabetle seçiyor.. zayıfların himayesini üzerine alıyor.. arkadaşları tarafından döğülen çocukların derhal imdadına koşuyor.. kavganın, nizam önüne geçiyor.. iki tarafı da söyleterek hakemlik vazifesi ifa ediyor.. en gürültülü meseleleri bile, sulh tarikiyle halletmenin çaresini buluyordu.

Yaşı ilerledikçe, artık Nuri'nin karakteri beliriyordu. Ve bu arada onun en çok, arkadaşlarını idare kabiliyeti tebarüz ediyordu.

Eski bir âdete tebean, hazan mahalle çocukları toplanırlar; diğer bir mahallenin çocuklarıyla kavga tabir edilen zorlu mücadelelere kalkışırldı. Haddi aşmamak şartıyla büyükler, çocukların bu mahalle kavgalarına müsamaha gösterirlerdi. Çünkü bunu bir nevi cenk oyunu telâkki ederler, küçüklerin bu gibi mücadelelerle sinirlerini ve bünyelerini kuvvetlendirmekte fayda görürlerdi. Nuri; gürbüz vücudu ve kuvvetli adaleleriyle mahalle çocuklarının başına geçtiği günden itibaren, artık Süleyman ağa mahallesinin çocukları giriştikleri kavgalarda daima galebe ihraz ederlerdi. Çünkü o, yalnız yumruklarını ve bacaklarını kullanarak değil; aynı zamanda zekâsını gösteren bir isabetle arkadaşlarını icabeden yerlere tâbiye etmek ve tam zamanında hücum geçmek suretiyle kitleleri sevk ve idare edebilmek sırrını da keşfeylemişti.

Arkadâşlarını ona bağliyan birçok sebepler mevcuttu. Çünkü Nuri, az zaman zarfında, mertlik ve fedakârlıklariyle bütün küçük dostlarını himayesi altına aldığı gibi, kendi gıdasından keserek fakir çocukları doyurmak gibi insanî hasletleriyle de onları kâmilce kendisine minnettar ederdi.

Annesi, daima ona kuvvet verici şöyler yedirirdi, Bütçelerinin darlığına rağmen, o mektebe giderken çantasının içine, ekmeğe sarılmış bal ve kuru kaymaktan mürekkep düremeçler koymayı ihmal etmezdi. Lâkin ekseriya bunları yemek Nuri'ye kısmet olmazdı. Çünkü onun arkadaşları içinde, kendisinden fazla gıdaya muhtaç olanlar vardı. Nuri, annesinin kendisi için büyük itinalarla yaptığı düremeçleri onlara yedirmekten büyük zevk duyardı.

Çok geçmeden, onun bü âdetini annesi de öğrenmişti. Fakat oğlunun cömertlik hislerini kırmamak için müsamaha göstermeyi tercih etmişti.

Zaten bu faziletkâr kadının en büyük gayesi, oğlunun insanî ve vicdanî duygularını tamamı ile inkişaf ettirmektir. Bunun için, oğlunun ruhî terbiyesini bizzat deruhte eylemişti. Boş zamanlarında onu karşısına oturtuyor; hikâyelerle, darbimesellerle karıştırarak ettiği nasihatlarla Nuri'ye, hayatın en büyük derslerini veriyordu.

Merhum Ömer Beyin zevcesi Ayşe hanım, artık Nuri'nin hem anası, hem babası, hem hocası olmuştu. Ve Nuri de bu zeki, hassas ve görüşleri çok kuvvetli anasının tesiri altında bulunmaktan büyük bir zevk duyuyor.. ona mutlak surette hürmet ve itaat göstererek en küçük bir itaatsizlikte bulunmayı aklından bile geçirmiyordu.

Asıl dikkate şayan olan cihet şurasıdır ki Ayşe Hanım, oğlunun bütün istidatlarını keşfetmişti. Buna binaen her şeyden evvel oğlunun dinî ve millî terbiyesine ehemmiyet vermişti. Nuri; dedelerine ve Türk an'anelerine ait menkıbeleri dinlemekten büyük bir zevk alıyordu. Bundan da ileride bir tarih meraklısı olacağı anlaşıyordu. Ayşe Hanım onun bu istidadını anladıktan sonra artık hiç bir fırsatı fevt etmiyor; Mühürdar ailesine, kendi ecdadını teşkil eden Murat zadeler'e dair bildiği fıkraları naklettikten sonra:

— İnsan; geçmiş şeyleri öğrenmeli.. büyüklerin gittiği iyi yolda yürümelidir. diye, oğluna rehberlik ediyordu.

Bu nasihatlar, daima tesirini gösteriyordu. Artık az çok idrak devrine gelmiş olan Nuri, bilhassa Türk terbiye ve âdetlerinden dışarı çıkmıyor; ecdadına benzemek gayesiyle, milli ve an'anevi şeref ve fazilet yolundan ayrılmamaya son derecede ehemmiyet veriyordu.

Başında baba baskısı olmayan yetim bir çocuk, ahlâk, usul ve kaidelerinden pek çabuk inhiraf edebilirdi. Fakat o her şeyden evvel, iffet ve istikamet ne demek olduğunu öğrenmişti.

Meselâ; bazı çocuklar, görenek belâsı olarak sigara içiyorlar. da. Nuri, bunları hoş görmüyor; menetmeye çalışıyordu.

O, yalandan nefret ediyordu. Arkadaşlarının yalan söylememeleri için bütün gayretini sarfeyliyordu.

Bazı çocuklar, ağaçlara tırmanarak kuş yuvalarını bozuyorlardı. Nuri, bu zalimane hareketlere tahammül edemiyor; bu merhametsiz arkadaşları ile şiddetli mücadelelere girişiyordu...

Hattâ, hayvanlarını döğen ve onlara fazla yük yükleten köylülere çıkıştığı bile vâki oluyordu.

Nuri Demirağ'ın küçüklüğünü bilen ve onu yakından tetkik eden bir zat, —son Divrik seyahatimde— bana şunları anlattı:

— Tuhaftır. Onda; çocukluğundan beri, sanat eserlerine karşı büyük bir alâka vardı.. Çok iyi hatırlarım. Daha henüz yedi yaşında iken, Ulu Cami'ye gider, o tarihi mabedin bir sanat, bediası görmeye şayan olan kapısının karşısına geçer.. bir dantel gibi işlenmiş olan taşları uzun zaman, büyük bir hayranlıkla temaşa ederdi.

Bir gün, böyle bir temaşa esnasında, yine ona rastgeldim.

O andaki düşüncelerini öğrenmek istedim... Yüzüme baktı. Gülümsedi. Dalgın dalgın, bana şu cevabı verdi.

— Bu taşları, nasıl oymuşlar.. sonra, bu koca koca kayaları düzgün bir surette üst üste nasıl koymuşlar?.. — Onları düşünüyorum, dedi.

Şu halde, yapıcılık ruhu onda daha çocuk yaşında iken belirmişti.

Onun gençlik hayatı hakkında yazılmış, şöyle bir yazıya da rastgeldim:

"Nuri Demirağ'ın hayâta atılışı, Divrik Rüşdiye mektebini bitirmesiyle başlar. Her sınıfta, bütün derslerden tam numara alarak birinciliği muhafaza etmesi, mektep idaresince onun muallim vekili olarak mektepte alıkonulmasına sebep olmuştur.

Onun muallim muavinliğine tayini; mektebin başmuallimi olan Süt Molla'nın (2) büyük bir teveccühü eseri idi. Çünkü, yüksek fazileti ile bütün Divrik halkının hürmet ve tekrimini kazanmış olan bu zat, gözü gibi sevdiği Nuri'nin doğruluğuna ve dürüstlüğüne kanaat getirmişti.

Bir gün mektepte, cemaatle öğle namâzı kırlarlarken şöyle bir hâdise cereyan etti. Talebelerin en yaramazlarından Abdi, yanyana namaz kılan ve namazın sünnetini kılmış ta farz ile sünnet arasında intizarda bulunan Nuri ile Hasip'in ârasına girmek istedi. Hasip, hemen Abdi'nin dizinde tuttuğu yün atkıyı eline aldı. Bir ucunu Nuri'nin eline tutuşturarak öteki ucunu da kendi tutup çekmeye başladı.

Atkı; ikiye bölündü: Bu hale kendisi sebebiyet vermekle beraber Abdi namazın sonunda ikiye parçalanmış olan atkıyı alarak Süt Mollâ'nın karşısına dikildi. Annesinin kendisini döveceğinden bahsederek şikâyet ve tazminat istemeye başladı.

Süt Molla atkıdan ziyade, namaz esnasında cereyan eden suça ehemmiyet verdi. Derhal Nuri ile Hasip'i huzuruna celbederek isticvap etti.

Hasip, cürmünü inkar etti. Fakat Nuri, hakikatı itiraftan çekinmedi. Aynı zamanda; annesinin verdiği on para haftalığa, Hasibin kırk para haftalığının da inzimamiyle, beş kuruş kıymetindeki atkının yenisini almak suretiyle ödeyeceğini de ilâve etti.

Süt Molla, suçluları cezalandırmak için, öküz kuyruğundan yapılmış olan kamçısını eline almıştı. Hasip, sağ elinin içine üç darbe yedi. Sıra, Nuri'ye gelmişti. Hayatında, hiç kimseden bir fiske bile yememiş olan Nuri, ilk defa olarak gururunun incineceğinden dolayı son derece müteessirdi. Fakat suçlu olduğu için de, cezayı tabîi görmek lüzumunu hissetmişti.

Lâkin dayak sırası kendine gelince Süt Molla başını ona çevirdi:

— Nuri.. Sen de aynı cezaya müstahaktın. Fakat doğruyu söylediğin için seni dayaktan da, tazminattan da affediyorum.

Hoca, Abdi'ye dönerek:

— Sen de, yırtılan atkıyı annene götür, tamir etsin. Öylece kullan. Tazminat falan yoktur. dedi.

Bu hâdise, Nuri'nin üzerinde çok büyük bir tesir husule getirdi. Doğruluğun mükâfatsız kalmıyacağını kafasına yerleştirdi. Netekim onun bu doğruluğu, Süt Molla'nın da nazarı dikkatini celbetmişti. O günden itibaren Nuri'yi bir kat daha sevmiş; mektebi bitirdikten sonra onu yanından ayırmak istememişti.

Fakat bu işten gelen menfaat, ailenin maddî ihtiyacını tatmine kâfi değildir. Artık küçük kardeşi Abdürrahman Naci büyümeye başlamıştır. Annesinin senelerdenberi yaptığı fedakârlık, tahammül derecesini aşmıştır. Ne hükümetin bağladığı doksan kuruş aylık ve ne de birkaç dönüm tarlanın senelik varidatı, ailenin ihtiyacını temine kâfi değildir. Aynı zamanda küçük Nuri epeyce büyümüş; idrak sinnine gelmiştir. Annesinin senelerdenberi çektiği üzüntüleri mihnet ve meşakkatleri artık o fedakâr kadının üzerinden alarak ailenin iâşe mesuliyetlerini omuzlarına yüklenmeyi düşünmektedir.

Fakat bu düşünceyi tatbik için, Rüşdiye mektebinde muallim vekilliğinden alacağı maaş, kâfi değildir.

İşte o, tam bu düşüncelerle meşgul iken, hiç beklenilmeyen bir fırsat zuhur etti. 1322-1906 senesinde Ziraat Bankasında memura ihtiyaç görülerek bir müsabaka ilân edildi.

İstikbalin Nuri Demirağ'ı, hayat mücadelesinde ilk celâdetini bu işte gösterdi. Hiç tereddüt etmeden müsabakaya girdi. Muvaffakiyet ihraz etti. Ve bankanın Kangal kazasında teşkil ettiği şubeye memur tayin edildi.

Henüz on yedi yaşmda bir gencin, yeni teşekkül eden bir banka şubesinin başına geçmesi, basit bir hâdise değildi. İmtihanda muvaffakiyet kazanıldıktan sonra, asıl aranılan mühim bir şart vardı ki o da emniyet ve itimat meselesi idi. Banka binlerce lirasını rastgele bir kimseye, bahusus on yedi yaşında tecrübesiz bir gence tevdi edemezdi... Fakat, etti. Çünkü Mühürdar ailesinin torunu ve merhum müstantik Ömer Bey'in oğlu, daha o yaşta kazanmış olduğu şeref ve haysiyet ile Bankanın istediği emniyet ve itimadı tamamiyle haizdi. Nitekim Banka idaresi tarafından onun, hakkında. yapılan tahkikat uzun sürmedi. Günün birinde;

"Divrik eşraf ve hanedanından, Mühürdarzade Merhum Müstantık Ömer beyin mahdumu Nuri Bey, 400 kuruş maaşla bankamızın yeni teşekkül eden Kangal şubesi memurluğuna tayin edilmiştir: Kendisine, tebligat ifası..."

Diye kaymakamlığa bir telgraf geldi.

Nuri Beyin bu bankacılık memuriyeti, kendisine; çok büyük faydalar temin etti. İlk defa karşılaştığı malî, ticarî ve iktisadi meseleler, ona âdeta ders verdi.

O tarihte Ziraat Bankasının muamelâtı ve idare sistem, diğer Devlet daireleriyle kıyas edilemeyecek derecede mükemmeldi. Muzaafa usulü de henüz tatbik edilmekte idi. Nuri Bey bankanın bu nazik ve hassas vaziyetini derhal kavramakta gecikmedi. Ancak bankanın aslî müşterileri olan çiftçilere karşı güç gelen bazı formaliteleri vardı ki, Nuri Bey bunları beğenmedi. O güçlükleri kolaylaştırmak için teşebbüslere girişti.

Nuri Beyde, babası Ömer Beyin ruhu tecelli ediyordu. Bir taraftan vazifesine karşı şiddetli bir rabita gösterirken, diğer taraftan da halkın haklarını gözetiyor; böylece vicdanının necip hislerini de tatmin ediyordu. Aynı zamanda hem âmirlerinin teveccühünü, hem de halkın muhabbet ve minnettarlığını celbederek muhitinde şerefli bir nam kazanıyordu.

Fakat; bu genç bankacının günden güne inkişaf eden ruhu, artık Kangal gibi dar bir sahaya sığmıyordu. Kuvvetli enerjisi, onu büyük hamlelere sevk ediyordu. Lâkin o acele etmiyor. Ruhunun inkişaf eden hissiyatını ve enerjisinin aradığı sahayı bulabilmek için zaman ve imkân bekliyordu.

Böyle olmakla beraber, bir an bile boş durmuyordu. Bir taraftan banka muamelelerinin bütün inceliklerine nüfuz edebilmek için inceden inceye tetkiklerde bulunurken, diğer taraflan da umumi malûmatını artıracak teşebbüslerle meşgul oluyor; vaktini boş geçirmiyordu.

Genç bankacı, kendisi gibi genç memurlârın sık sık tertip ettikleri zevk âlemlerinden daima uzak yaşıyordu, Sigara içmiyor. İçki kullanmıyor, oyun oynamıyordu. Hayatı, temiz bir perhizkârlık içinde devam edip gidiyor; okumaktan yorulduğu zaman, kırlarda at gezintilerine çıkarak sıhhat ve taravet iktisap ediyordu. Gürbüz vücudu, bir kat daha kuvvetleniyordu.

Bu atlı kır gezintileri, Nuri Bey'i az zamanda iyi bir binici haline getirmişti. Bu hal, günün birinde, onun hayat tarihine bir kahramanlık macerasının karışmasına sebebiyet verdi.

O tarihte Kangal kaymakamı olan zat, Irak kazalarından birinde memur iken buraya tayin edilmişti. Ve gelirken de, cins bir arap atı getirmişti. Fakat atı, iyi terbiye edememişlerdi. Huysuzlandırmışlardı. Tepip ısırması yüzünden, süvari zaptiyeler atın yanına yaklaşamıyorlardı.

En zor işlere atılmaktan zevk duyan Nuri Bey, bu haşarı ata binmeye azmetti. Ve her cuma at koşuları yapılan ve cirit oynanan meydana gitti. Kaymakamın atı da, bu meydanın mahallinde, üstü kapalı ve yanları açık bir çardağın altında idi. Zaptiyeler onu da meydana çıkarıp dolaştırmak istiyorlardı. Lâkin, hiç durmadan etrafına çifteler savuran ata yaklaşmaktan çekiniyorlardı. Bin müşkilât ile atın üzerine eğer kapatıldı. Nuri Bey, o kadar çevik ve mâhirane bir sürette sıçradı ki, bundan at bile şaşırды, Ve sonra, çılgınca bir sür'atle ovaya doğru fırladı.

Koşu meydanını dolduran halkın nazarları, kanatlı bir kuş gibi uçan atı takip ediyordu. Nuri Beyin bu cüretkârane hareketi herkese korku ve heyecan veriyordu. Halbuki o, hayvanı kendi çılgınlığına terketmişti. Koşan, sıçrayan, şaha kalkan, çifteler savuran hayvan, korkunç haşarılıklar gösterdi. Nihayet tabîî zekâsıyla, üstündeki binicinin pervasızlığını anlamış olacak ki, yavaş yavaş sükûnet kesbetti.

O zaman Nuri Bey, hâkimiyeti tamamiyle eline aldı. Onu, şiddetle kırbaçladı. Geniş bir saha

içinde yoruncaya kadar birkaç defa dolu dizgin koşturdu. Tamamiyle yorgun düşürdükten sonra, yarış meydanına gelerek, bembeyaz köpükler içinde kalmış olan hayvandan indi. Ve, hayretler içinde etrafını saranlara gülümsiyerek, yorgunluktan kuyruğu, kulağı düşmüş atın dizginini zaptiyelere teslim ederken:

— Gelecek defa, yine bineceğim. dedi.

Naklettiğimiz şu vak'a, belki ehemmiyetsiz gibi görünür. Fakat esas itibariyle mühimdir. Çünkü —zaten halk arasında muhtelif iyilik vesileleriyle şöhret kazanmış olan— bankacı Nuri beyin maruf olan meziyetlerine birşey daha ilâve edilmiştir. Ve ona halk tarafından, derhal bir de kahramanlık vasfı ilâve edilmiştir. Bu da, onun gençlik karakterini tebarüz ettiren bir misal mahiyetindedir. Bundan dolayı, naklettiğimiz bu hâdise, hususî bir ehemmiyeti haizdir.

Kangal gibi dar bir muhitin Nuri Beyi bir türlü tatmin edemediğinden bahsetmiştik.

Genç bankacıya, bir kaza merkezinin mütevazı bankasını idare etmek pek hafif geliyordu. O, artık tamamiyle kavradığı banka muamelâtını daha geniş sahada tatbik etmeyi düşünüyordu. Ve bilhassa düşüncelerine uygun gelmiyen bir takım usuller vardı ki, bunları ıslah etmek lüzumu üzerinde tevakkuf ediyor; yazdığı ıslahat lâyhalarını, bankanın Sivas merkezi vasıtasıyla İstanbuldaki Umum Müdürlüğüne gönderiyordu.

Bu lâyihalara merkezde ehemmiyet veriliyor; Sivas havalisine giden müfettişlere, Nuri Bey ile temaslarda bulunularak lâyihalar hakkında izahat alınması emrediliyordu.

Nuri Bey lâyhalarını büyük bir talâkat ve isabetle müdafaa ediyor; Bankanın menfaatini gözetmekle beraber halkın da zarar etmemesi için çareler gösteriyor; iki taraf için de faydalı bir muvazene husule getirerek halkı bilhassa muhtekir faizcilerin elinden kurtarmak istiyordu.

O havalide ve bilhassa Divrikte mürabahacı denilen zâlim bir zümre vardı ki bunlar, köylülerin kanlarını, iliklerini emiyorlardı. Herhangi bir sebeple paraya ihtiyacı olan köylülere görünüşe nazaran pek ehemmiyetsiz bir faizle para veriyorlardı. Fakat köylülerin aleyhine olarak öyle senetler tanzim ediyorlar, öyle hileler kullanıyorlardı ki, artık bunlara ipotek edilen tarlalardan hayır kalmıyordu. Köylülerin, o ehemmiyetsiz addedilen faiz paralarıyla birkaç defa borcun ödenmesine rağmen, rehin verdikleri tarlalar da bir türlü o zâlim faizcilerin ellerinden kurtarılamıyordu.

Nuri Bey, köylülere kolaylıklar göstermek suretiyle, o meş'um mürabahacılarla mücadeleye girişmek için ne mümkünse yapmak istiyordu. Bunun için de, köylülerle banka arasında- cereyan edecek ipotek muamelelerinin azami derecede kolaylaştırılmasına — gayret gösteriyordu... Bilhassa, borçlarını ödeyemiyen köylülerin tarlaları haczedilirken, tapu memurlarının borçlulardan — kâtibiyye namı altında aldıkları bir kuruş paraya bir türlü tahammül edemiyor:

— Malı haczedilmekten yüreği yanan fakir bir köylüden, üstelik bir de kâtibiyye almak insafa sığar mı, hiç?.. Bir kuruş bir kuruştur. diye, haksızlığa isyan ediyor.. bu usulün kaldırılması için bankanın umumi merkezine takrirler ve lâyihalar gönderiyordu...

Nuri Beyin bu isyan ve mücadelesi, nihayet tesirini gösterdi. Tapu teşkilâtının tensikâtı esnasında, o paranın alınmasından sarfınazar edildi.

Nuri Beyin emekleri boşa gitmedi. Bir buçuk sene zarfında gösterdiği faaliyet ve vukuf sayesinde, umumi merkezin derhal nazarı dikkat ve takdirini celbetti. Terfian, Koçkiri kazası

banka memurluğuna tayin edildi.

Bu terfi, bankacılıkta pek seri sayılabilirdi. Fakat Nuri Bey gösterdiği ehliyetle, bunu hak etmişti. O, Kangaldan ayrılırken Kangal ve havalisi halkı ne derecede mahzun ve müteessir olmuşlarsa, onun şöhretini işiten Koçkirililer de o derece büyük bir memnuniyet hisseylemişlerdi.

Nuri Beyin Koçkiri'ye tayininin, o civar halkı için cidden büyük bir nimet olduğuna kanaat getirmekteyim. Çünkü, onun Koçkiride göstermiş olduğu celâdet hakkında, yazılmış olan bir yazıyı aynen aşağıya dercederek bu kanaatimin sebebini izah edeceğim.

1909 senesinde, Koçkiri ve havalisinde, görülmemiş bir kuraklık bütün mezruatı kasti, kavurdu. Sonbaharın dâha ilk günlerinde kıtlık başlamış; teşrinlere doğru bütün şiddetiyle kendini gösteren açlık, köylerin dağılmasına ve halkın kafiye kafiye ve perişan bir vaziyette nahiye merkezine ve kasabaya sığınmalarına sebep olmuş; bu halin daha ziyade genişlememesi için hükümetin ittihaz etmekte olduğu tedbirin kâfi gelmemekte olduğu da artık anlaşılmıştı.

Kış başlamış yollar kapanmıştı. Mevcut yollardan açık havalarda bile selâmetle seyahat ve nakliyat temin edilemiyordu. Cumhuriyet hükûmetinin büyük eserlerinden olan şimendifer, şose gibi muvasalatı temin eyliyecek medenî vasıtalar, o zâmanı gören insanların hayalinde bile yaşamıyordu. "Buğday anbarında açlıktan ölmek" gibi bazı seneler kuraklık tesiriyle yurdda taraf taraf husule gelen kıtlık yüzünden birçok köylerimiz dağılıyor; çiftçilerimiz açlıktan telef oluyordu. İşte bu suretle, Sivas gibi en zengin bir zahire anbarımızın yanbaşındaki Koçkiri köylerinin yardımına koşmak maddeten mümkünsüz bir hale geliyordu.

Kasabaya iltica eden köylüler, binaların saçakları altında, cami duvarlarının rüzgârlardan masun kalan taraflarında, boş ahırlarda barınıyorlar; sonbaharın sisli ve yağmurlu havalarında, yazın kızgın güneşleri altında toprağı sürüp çapalıyarak, kan terlere batarak kendi elleriyle yetiştirdikleri, sonra yine harman ederek zengin mültezimlerin anbarlarına doldurdukları öz haklarına, şimdi boyunlarını bükerek avuç açmaya mecbur oluyorlardı.

Köylü dilenmesini bilmez... Üşüyen ellerini kuşaklarına sokarak halsiz, mecalsiz, perişan bir halde hükümet konağının önünde, gözleri kaymakam odasının penceresine dikilmiş, sıra bekliyorlardı.

Kaymakamın riyaseti altında içtima eden kaza idare meclisi tedbir olarak bula bula bir iane defteri açılmasına karar vermişti. Bu defter, çarşı pazar dolaştırılırken, içinde adı yazılı olanlar, dakikalarca tereddütler geçiriyorlar.. münakaşalara girişiyorlar.. her geçen dakikanın, açlıktan bitap kalan zavallı köylülerin hayatlarına mal olduğunu düşünmeye lüzum bile görmüyorlardı.

Bu feci vaziyetten en çok müteessir olan, Bankacı Nuri Beydi. O, bu vurdum duymazlık karşısında, âdeta kabına sığmıyacak bir hale gelmişti. Her akşam, oturduğu evin alabildiği kadar aç köylüyü peşine takarak misafir götürüyordu. Onların karınlarını doyuruyor, hastalarına ilâçlar veriyordu. Şuradan buradan tedarik ettiği elbise ve çamaşırları da, çıplaklara giydiriyordu. Böylece, Koçkiri'nin zenginlerine bir ibret ve hamiyet dersi vermek istiyordu. Fakat bunun, pek az tesiri görülebiliyordu.

Nuri Bey, bununla da kalmıyordu. Her sabah Bankaya giderken Kaymakamın odasına uğruyor:

— Bu iş, böyle yürümez. Sür'atli tedbirler alalım. Her gün ölüm tehdidi altında bulunan bu aç zavallıları kurtaralım. Yoksa biz, vicdan mesuliyetinden kurtulamıyacağız.

Diye şikâyetlerde bulunuyor. Ve kaymakamın aciz içinde kıvrandığını görünce;

— Canım!.. Bankanın hazineye ait ayniyat anbarları zahire ile dolu. Bunları açalım, dağıtalım.

Diye bulduğu en isabetli çareyi ileri sürüyordu.

Bundan daha makul hiç bir çare olamazdı. Koçkiri kazasının 380 pare köyünde, mikdarı 172 yi geçen anbarı vardı. Kasabanın sokaklarında, evlerin saçakları altında yüzlerce köylü aç, sefil, perişan bir halde boynunu bükerek ölümü beklerken: o anbarlardaki; binlerce kile zahireyi, fareler yiyorlardı.

Fakat Kaymakam, Nuri Beyin teklifini ciddi bir tedbir olarak, telâkki edemiyordu. O, zahireyi halka dağıtmaktan mütevellit bir mesuliyet altına girmek istemiyordu. Çünkü vaziyet de, gittikçe vehamete doğru yürüyor; daha büyük mesuliyetler karşısında kalmaktan korkan Kaymakam:

— Evet.. anbarlardaki zahireyi dağıtmak fena olmayacak. Bari Vilâyeti celileden istizan edelim.

Diye, Nuri Beyin teklifine yaklaşıyordu. İş'ar, istiş'ar, ve iştizanlarla geçecek zamanın, kaç hayata mal olacağını düşünemiyor; günlerden beri yapılması lâzım gelen bu hareketi geciktirmenin o büyük vicdan mesuliyetini, hiç hesaba katmıyordu.

Nuri Bey, aciz ve tereddütle hiç bir işin halledilemeyeceğine emindi. Bunu, kaymakamın gösterdiği vaziyet de isbat etmişti. Bu hal karşısında artık daha fazla sabredemedi. Vicdan mesuliyetinden kurtulmak için resmi mesuliyeti üzerine alarak, derhal harekete geçti.

— Ziraat Bankasına ait anbarlardaki sekizde bir hisseyi halka tevzi edeceğim diye, köylere gitti. 172 anbardaki zahiretin tamamını mîrî fiyatı üzerinden, halka tevzi etti.

Fakat bu hareket yolsuz görülerek, Nuri Bey aleyhinde derhal resmi takibat başladı. Hattâ azli ve tevkifi ihtimali bile vardı. Fakat, pek açık olan hakikat karşısında, Nuri Beyin aleyhindeki tahkikat derhal onun lehine bir şekil aldı. Herhangi bir surette cezalandırılması şu tarafa dursun, bilâkis o insani hareketi takdir ile karşılandı. Böylece Nuri Bey, Koçkiride halkın minnettarlığını kazandı.

Şunu da ilâve etmek lâzımdır ki onda, bu hâdisenin hâtırasını bugüne kadar taşıyan bir eser vardır. O, bu eseri, insani bir vazife uğrunda can vermesine ramak kalmış iken —Harp meydanında kazanılmış şerefli bir yara gibi— almıştır. Herhalde, bunu anlatmak da faydalı olacaktır. Şöyle ki:

Nuri Bey, anbarlardaki zahireleri halka dağıtmak için bir köyden diğer köye giderken orman içerisinde şiddetli bir kar tipisine tutulmuş, yolunu şaşırmıştı. Atı ile beraber, kara saplanmıştı. Kendisini kurtarabilmek için sarfettiği emekler, boşa gitmişti. Ölüm tehlikesi pek açık bir surette baş göstermişti. Artık, mukadderata tâbi olmaktan Başka hiç bir çare kalmamıştı. Nuri Bey de öyle yaptı. Yem torbasını atırım başına takarak ve omuzlarındaki yamçıya sarınarak ölümü beklemeye başladı.

Halbuki, gideceği köyde köylüler sabırsızlıkla onu bekliyorlardı. Akşam karanlığı çökmeden

evvel o köye gelmesi icabeden Nuri Bey'in meydanda görünmemesi üzerine telâş başladı. Bahusus akşamdan yağın karın gece bir tipi halini alması, bu telâşı büsbütün artırmıştı. Sabah olur olmaz bütün köylüler evlerinden fırladı. Dikkatli bir araştırma başladı.

Bu araştırma evvelâ netice vermedi. Nuri Bey'in yarı donmuş bir halde bulunduğı yer, pek güç keşfedilebildi. Hemen, köye nakledildi. Güç hal ile ölüm tehlikesinin önüne geçildi. Fakat, incimat alâmetleri belirlediğı esnada, sağ bacağının diz kapağına yakın bir yerde hasıl olan eser, o korkunç hâdisenin ebedi hâtırası olmak üzere, tabiat tarafından oraya nakşedilmişti.

Bu hâdiseden sonra, artık Nuri Bey halk nazarında âdeta bir hâmi mevkiini ihraz etti. İşleri için kasabaya gelenler, ona danışmadan hiç bir şeye teşebbüste bulunmuyorlardı. Ve onun reyini, her şeyden üstün tutuyorlardı.

Bu vaziyet, Nuri Bey'in de hoşuna gidiyordu. Bilhassa köylülerle bu sıkı temastan birçok istifadeler ediyor; onların içtimat hayatını, ruhi temayülâtını, yakından tetkik ederek birçok tahlillerde bulunuyordu. Böylece halk ve köylü mefhumunu, bütün incelikleriyle anlıyordu.

Meşrutiyet ilân edilmişti. Birçok hâdiseler geçmişti: Maliyede büyük mikyasta ıslahat başlamıştı. Bunun için memur arıyorlar; Bilhassa Ziraat Bankası'ndan yetişenleri tercih ediyorlardı.

Nuri Bey, artık önünde bir faaliyet sahası açıldığını götüyor; kendisine pek dar gelen kaza merkezlerinden bu geniş sahaya açılmak zamanının hulûl ettiğine kanaat getiriyordu.

Verdiği kararı tatbik etmek; hem ona ve hem onu seven halka çok güç geldi. 1911-1327 senesi iptidalarında Koçkiri'den İstanbul'a hareket ederken; pek hazin bir veda merasimi cereyan etti. İki tarafın döktüğü göz yaşlarının samimiyetinden, zerre kadar şüphe edilemezdi.

Nuri Bey, ilk defa olarak İstanbul'u görüyordu. İçinde, birdenbire bir ürküntü duydu. Çünkü; o tarihte siyasî cereyanlar, fırkacılığa ait mücadeleler ve buhranlarla çalkanan koca şehirde, taşra kazalarının sükûnet ve safiyetinden zerre kadar eser yoktu.

Nuri Bey, bunu hissettiğı dakikadan itibaren, İstanbul'un iç yüzünden tamamiyle âyrı yaşamaya karar verdi. Kendisine, kendi şahsî âleminde mürekkep bir hudut çizdi. Orada yaşayacak, İstanbul'un binbir dağdağalı hayatını, garip bir panorama seyrederek gibi uzaktan temaşa edecekti. Ancak; vazife dolayısıyla cemiyet hayatına temas eyleyecekti.

Maliye Nezareti, bu genç bankacıyı bir miknatis gibi çekmişti. İlk defa olarak Hasköy Malmüdürlüğü Refikliği'ne tâyin edildi.

Nuri Bey, vazife sandalyesine oturup da işe başladığı dakikadan itibaren, maliye işlerinin ne feci vaziyette olduğunu anladı. Birden bire karşılaştığı kırtasiyecilik onu şaşırttı. Bilhassa defter muamelâtının kârışıklığına, hayretler etti.

Genç bankacı; Balkanlar'ın karlı şahikalarından Hint denizlerine dayanan Arabistan'ın kızgın sahillerine kadâr temadi eden koca Osmanlı İmparatorluğu maliye işlerinin bu kadar müzepzep bir halde bulunacağını bir türlü aklına sığdıramadı... Böyle olmakla beraber, vaziyetin o derece kârışıklığı, onda yeni bir azim uyandırdı. Resmi vazifesinin bahşettiğı imkân dahilinde uğraşacak, didinecek, elinden geldiğı kadar vaziyeti ıslâha çalışacaktı. Bankacılıkta kazandığı muvaffakiyetlerden aldığı kuvvet ve cesaretle, bu işte de muvaffak olacağına dair kalbinde büyük

bir iman vardı. Binaenaleyh, bu âzim ve imanla işe başladı.

Fakat, kendisine tayin ettiği şahsi âlemin içine çekilerek, İstanbul hayatının ve bilhassa memuriyet şartlarının esrarlı vaziyetlerini gözden geçirirken, kalbini sızlatan acı bir hakikat karşısında kaldı.

İmparatorluğun payitahtında içtimaî hayatın bütün icapları dalkavukluğa ve riyakârlığa dayanıyordu. Mevkiinde tutunabilmek, terakki ve tefeyyüz etmek, iş görmek, muvaffakiyet ihraz eylemek için el etek öpmek, nüfuzlu şahsiyetlerin önlerinde yerlere kadar eğilmek icap ediyordu.

Memuriyet şartları da, ancak âmir denilen zümrenin emirlerine körü körüne itaatla kaim bulunuyordu. Hiç bir memur düşünce ve içtihadını tatbik edemiyordu. En yüksek makamda bulunan âmirden en vazi' mevkide bulunan memura kadar derece derece herkes birbirine emrediyor; bu emirlere hiç kimse itiraz ve muhalefet gösteremiyor; Devletin maliye işleri, bu müselsel itaat ve inkiyad içinde cereyan ediyor; âmirlerin en yanlış hareketleri bile:

— Aynı isabettir... mahzı hikmettir.

Diye kabul edilerek, hiç bir memura tenkit hakkı değil, ikaz vazifesi bile verilmiyordu...

Nuri Bey, bunlara hayret ediyordu. Bütün ömründe, Allah'ın huzurundan başka hiç bir yerde, hiç bir kimseye karşı başını eğmemiş olan bu saf Türk evlâdı, şunun bunun önünde eğilmeyi bir türlü havsalasına sığdıramadığı gibi; kendisine tevdi edilen bir vazifeyi başkalarının emir ve arzularına göre ifa etmeğe de aslâ akıl erdiremiyordu.

Fakat ne olursa olsun; o kararını vermişti. Vicdanının hürriyet ve istiklâlini muhafaza ederek, bu yeni memuriyet sahasında da büyük bir azim ve irade ile yürüyecekti... Ve, öyle hareket etti.

Her gün muayyen olan saatte iş başında bulunuyordu. Tam bir şuur ve intizamla çalışıyordu. Diğer memurların masalarındaki yığın yığın evrakın üzerine her gün bir başkaları yığılırken, onun masasında tek bir muamele evrakı görünmüyor; tek bir iş sahibi, onun önünde beklemiyordu. Vazife esnasında, hiç bir arkadaşıyla lâfa koyulmuyordu. Zaten, beyhude yere vakit geçirmekten hoşlanmıyordu. Kendisine havale edilen işleri bitirdikten sonra, kapı önlerinde sızlanan eshabı mesalihin evrakını buldurarak hem onları memnun ediyor, hem arkadaşlarını zahmetten kurtarmak suretiyle onların minnettarlığını kazanıyordu.

Çok geçmeden, onun bu vaziyeti nazarı dikkati celbetti. Terfi ve tefeyyüzü adam kayırmak modasına tâbi olmamakla beraber, herhalde dürüstlüğü'nün manevi bir mükâfatı olacak ki, onun hakkında istisnaî bir karar verildi. Terfian, tahsilât tetkik memurluğuna bilâhare Beyoğlu varidat kalemi muamelât memurluğuna tayin edildi.

Vazife, mühimdi. En kalabalık ve gürültülü muhitte, bin bir türlü muamelât takip edilecek; bunlar hakkında kanuni hükümler ve kararlar verilecekti. Fakat Nuri Bey'i en ziyade endişeye düşüren bir şey varsa o da, keyfî emirler ve şahsî menfaatlara temas eden geliş güzel hükümlerle, kanunsuz hareketlere sürüklenmekti... Nitekim Nuri Bey'in bu endişesi, kısa bir zamanda tahakkuk etti.

O esnada Beyoğlu'ndaki meşhur Taksim Kışlası ile, bugün üzerine yüzlerce muazzam apartmanlar yapılan, yine meşhur Talimhane meydanı satılacaktı. Fakat bu işte, pek bariz menfaat entrikalarının döndüğü âşikârdı. Çünkü Beyoğlu'nun en müstesna yerinde bulunan o muazzam kışla ile yüzbinlerce metre murabbai sahaya dört yüz yirmi beş bin lira gibi gülünç bir

fiyat takdir edilmişti. Halbuki bu para, Beyoğlu muhitinde, alelâde birkaç apartmanın arsa bedeli mukabili idi.

Milyonlarca lira kıymeti olan Kışla ve Talimhane, milletin zararına olarak ve elden çıkarılarak bir ecnebi şirketine devrediliyordu.

Ve bu yolsuz muamele de, meseleye vâkıf olan, hamiyetli Türkleri dilhân ediyordu.

Bu işte; mühim ve nüfuzlu şahsiyetlerin parmakları vardı. Bu itibarla, meselenin resmi muamelâtiyle meşgul olanlar en küçük bir itiraz ve muhalefette bulunamıyorlar; formalitenin ikmalî için, verilen şifahî emir ve direktiflere körü körüne itaat ediyorlardı... Fakat, iş Beyoğlu muamelât memurluğuna intikal eder etmez, Nuri Bey'in medenî cesareti kendini gösterdi.

Önümdeki me' hazdan aynen naklettiğim aşağıdaki satırlara nazaran:

Kışla ve meydan, kat'i ferağdan önce, yine aynı meblağ mukabilinde Beyi bil vefâ suretiyle bu Fransız şirketine evvelce ipotek edilmişti. Nuri Bey bu defa kat'î ferağının icrası için lâzım gelen ruhsat tezkeresini vermekten imtina etmişti.

İpotek muamelesi nihayet yapılmış.. rivayete göre bu dört yüz yirmi beş bin lira, borcun ödenmesi için, maliye hazinesinde para da hazırlanmış iken, bu cihete, yâni borcun ödenmesine, yanaşılmayarak yine bu bedel mukabilinde, kat'i surette satılmasına tevessül edilmiş; ve bunun için de tekrar vergi ruhsat tezkeresi istenmiştir.

Nuri Bey, bu defa:

— Bu hareket, millet ve memleket aleyhine irtikâp edilen en büyük ihanet ve hattâ cinayettir.

Diye, vasıflandırarak, ruhsat tezkeresini vermiyeceğini.. daha ziyade ısrar ederlerse, azletmelerini kat'î bir lisanla söylemiş ve medeni cesaretinin derecesini gösteren bu ifadesiyle de, bütün muhitini hayrette bırakmıştır.

Dikkate şayan olan cihet şurasıdır ki, Beyoğlu maliye şubesinin en büyük âmiri olan muhasebeci de Nuri Beyle aynı kanaatte idi. Fakat bu kanaatini izhar edecek kadar cür'et sahibi değildi. Maliye Nezaretinden mütemadiyen vuku bulan sıkıştırmalara mukavemet edemiyor, Nuri Bey'in gösterdiği kanunî muhalefete iştirak eyleyemiyordu. Nihayet; Nuri Bey'in yerine, başka bir masanın memuru muvakketen bu işe memur edildi. Ruhsat tezkeresi, ona imza ettirildi. Böylece o kanunsuz muamele, tereyağından kıl çekilir gibi, büyük bir suhuletle hallediliverdi.

Bu hâdis, Nuri Bey'in vaziyetini çok müşkülleştirebilirdi. Fakat, işi el çabukluğu ile halledenler ileri gitmekten çekindikleri için mesele çarçabuk kapanıp gitti.

Nuri Bey, İstanbul hayatının en taşkın bir zevk ve sefahat merkezinde bulunuyordu. Bütün eğlence müesseselerinin mali işleri onun elinden geçiyordu. Bu itibarla birçok davetler karşısında kalıyordu. Fakat o, bütün o davetleri nezaketle reddediyor; kendi yaşında gençlerle dolup boşalan zevk, sefahat ve eğlence yerlerinin kapısından bile geçmiyordu.

Nuri Bey, hayat programını tamamiyle tesbit etmişti. Resmi işinden boş kalan zamanını, tamamiyle ilmi tetkik ve tettebbülere hasreylemişti.

Bir taraftan, yeni tesis edilen, Maliye Mektebi Âlisi'ne devam ediyor; mesleki bilgilerini artırıyordu. Diğer taraftan da Darülfünun namına verilen konferansları hiç kaçırmadan takip ederek umumi malûmatını fazlalaştırıyordu.

Öteden beri tarih, edebiyat ve felsefeye çok müstaitti. Konferanslar, onun bu istidatlarını da inkişaf ettirmişti. Hiç bir fırsatı kaçırmadan, umumi kütüphaneleri dolaşıyordu. Hoşuna giden mevzulara dair eski kitapları gözden geçiriyor; küçük cep defterlerine notlar alıyor; ve bu notları büyük bir dikkat ve ihtimamla saklıyordu.

Genç, gürbüz, maddî ve manevî bütün beşerî kuvvetlere malik bir, insan olduğu halde hayatını zahidane bir perhizkârlıkla geçiriyor; içki, oyun ve kadın zevkleriyle kendilerini yıpratan gençlerin haline acıyor, bünyesini, cinsî maceraların tasallutlarından masun bulunduruyordu.

Onun en beğendiği içki halis menba suyu; en büyük zevk ve eğlencesi de kitaplardı. Kendisine çizmiş olduğu hayat programının birinci maddesi ise, şeytani hislerden kaçmaktı.

Bu temiz ve masum yaşayış dolayısıyla Nuri Beyin dimağı daima saf ve hâfızası kuvvetli kalıyordu. Tetkik, tahlil ve muhakeme kudretleri bir an bile sarsılmıyordu. Onun içindir ki her düşüncesinde bir isabet görülüyor, her fikir ve mütalâası takdir ediliyordu. Nitekim, onun bu yüksek ve kıymetli meziyetleri, kendisini çok yakından tetkik eden bazı zevat tarafından şu notlarla tesbit edilmiştir:

Dikkate şayan olan nokta, hâfızasının kudreti değil; aynı zamanda devirler ve vak'alar arasındaki âmiller ve münasebetleri tahlil etmek, vüsûk ve sıhhatini tayin eylemek yolunda gösterdiği mukayese ve muhakeme kabiliyetidir. Binaenaleyh tarihî; edebi kıymet ölçüsü ile ve onun zevkiyle okuyup geçmemiş; hâdiselerin bazı müsbet ve riyazî tesirler mevlûdu olması itibarıyla, seyrinin fennî zaviyeden tetkike tâbi tutulması esasına inananlara hak verecek kadar dikkat ve vukuf ile mütalâa etmiştir. Bundan dolayıdır ki onunla musahabette bulunanlar, zahmetsizce ve külfetsizce tarihten bir misal bulup söyleyivermesine, daima hayranlık göstermişlerdir (1).

Nuri Bey, bir taraftan eski tarihlerimizi büyük bir dikkatle dimağının süzgecinden geçirirken, diğer taraftan edebiyata da yabancı kalmıyordu. Yine, bu mevzu etrafındaki me'hazına nazaran:

O da, o devrin münevver geçinen birçok Anadolu memurları gibi, inşa ve kitabette ilkönce Mektubat-ı Sırrı Paşa gibi ağıdalı üslûbu örnek tutmuştu. Yazdığı tahrirat ve derkenarlar da Şûrayı Devlet mazbataları, Mahkeme-i Temyiz mukarreratına benziyordu. Bazan üslûbu, vuzuh ve sarahate feda ediyordu. Fakat, edebiyattaki tetkik ve tettebbüleri ilerledikçe, eski inşa tarzını da yavaş yavaş değiştirmiş, esasen ifadesi düzgün olmakla beraber, daha açık ve selis bir hale gelmiştir.

Nuri Bey bir taraftan eski tarihlerimiz üzerinde inceden inceye tetkikler yaparken, diğer taraftan da klâsik edebiyatımıza büyük bir kıymet ve ehemmiyet vermişti. Fuzulî'yi, âdeta ezberlemişti. Divan edebiyatının en nefis parçalarını, hâfızasına nakşetmişti. Yine bu arada, felsefe ile meşgul olmayı unutmamış; son devrin bütün edebî mecmualarını da gözden geçirmişti.

Nuri Bey, artık ilim ve irfana o kadar merak sardırması ki, bunlar bile kendisini tatmin edemeyerek, tarih ve edebiyat âleminde yüksek mevkiler ihraz etmiş olan zevat ile dostluk tesis

(1) Nuri Demirağ ve Türk gençliğine öğütleri isimli etüdden.

etmeye başlamıştı. Ve az zaman zarfında onlarla da mübahaselere, ilmî ve edebi münakaşalara girişerek hemen hepsinin takdir ve hayranlığını kazanmıştı.

Eğer önün yerinde bir başkası olsaydı, belki bu derece ile iktifa eder; biraz da içtimaî hayatın zevk ve eğlence taraflarını merak ederek, arada sırada olsun, felekten şöylece bir kâm almak isterdi.

Fakat Nuri Bey, bunu aklından bile geçirmemişti. Artık şark tarih ve edebiyatının bir hayli derinliklerine daldıktan sonra, biraz da garp ilim ve edebiyatı ile uğraşmayı faydalı addetti. Ve arzusunu tercüme eserlerle tatmin edemiyeceğine kanaat getirdiği için, hususi bir muallimden Fransızca tahsiline karar verdi. Ve bu kararını derhal tatbik ederek az zamanda, okuduklarını anlayabilecek derecede Fransızcasını ilerletti. Ve Darülfünun Edebiyat ve Lisan Fakültesine de devam ile maksat ve arzusunu tatmin etti.

Bütün bunlar, Nuri Bey'i tarih ve edebiyat âlemine eserler verebilecek mertebeye erdirmişti. Eğer isteseydi, O da bir imza ve şöhret sahibi olabilirdi. Fakat Nuri Bey'in düşüncesine göre, onun bütün bu öğrendikleri, ancak ruhunun zevkini tatmin içindi... Fakat bunların haricinde olârak asıl bir hayat ve istikbal programı vardı ki o da, millete ve memlekete iktisat sahasında hizmet etmek.. ihmal yüzünden geri kalmış olan vatanın, en ziyade muhtaç olduğu ekonomi hareketlerinin inkişafı hususunda faaliyet göstermekti.

Maliye mektebindeki meslekî malûmatı genişlerken, bu ihtiyacı tamamıyla anlamıştı. Şiir, tarih ve edebiyatın ruha bir gıda verme hususunda çok faydalı şeyler olduğunu takdir etmekle beraber, yeni bir inkılâp geçirerek meşrutiyet hayatına girmiş olan millete, bilhassa ekonomi sahasında: yapılacak hizmeti, birinci plâna almıştı. Ve bunu temin etmek için de mesleğine, dört el ile sarılmıştı.

Nuri Bey, artık İstanbul maliyesinde iktidar ve dirayetiyle tanınmış memurlar arasına karışmıştı. İdaresi bozuk yerlerin ıslahına, onu memur ediyorlardı. Meselâ; kendisi tarafından hiç bir müracaat vuku bulmadığı halde, muamelât memurluğundan evvelâ tahsilât ve sonra muhasebe başkâtipliklerine, Tophane tahsil şubesi ve sonra, Beşiktaş Tahakkuk şubesi âmirliklerine, İstanbul varidat mümeyyizliğine, Bandrol başmemurluğuna ve nihayet, maliye şubeleri müfettişliğine tayin etmişlerdi. Anadolu'nun ücra bir köşesindeki banka memurluğundan kalkıp İstanbul'a gelerek 7-8 sene gibi az bir zamanda kendisini tanıtarak bu memuriyetlerde gezmek ve hepsinde de iktidar ve liyakatını göstermek, kolay bir iş değildi.

Bu memuriyetlerin devamınca bütün âmirlerinin teveccühlerini, arkadaşlarının muhabbetlerini, iş sahiplerinin de şükran ve minnetlerini kazanmak ta, onun şahsî faziletinin ve dürüst hareketlerinin en büyük delili idi.

Bütün bu vazifeler esnasında Nuri Bey hiç bir zaman bir memur zihniyeti ile hareket etmemiş.. daima ve daima, Devlet ve milletin kendisinden beklediği maddî ve manevî hizmeti benimseyen fedakâr bir vatan evlâdı gibi elinden gelen bütün gayreti sarf eylemişti.

Umumî Harbin fecaati devam ederken birçok yolsuzluklar da vukua gelmişti. İltizam, iltimas, tesahup, kanunsuzluk, tavsiye, bâlâdan gelen emir ve sairelerle maliye işleri pek müşkilleşmişti. Para meselelerine temas eden yerlerde anafor modası türemişti. Dalavereli işler peşinde gezen bir

zümre vardı ki bunlar, Devletin bütün nizam ve kanunlarını alt üst edecek derecede memurların ruhlarına girmişlerdi. Fakat bunların hepsi, Nuri Bey için meçhul kalmıştı. O, vicdanından başka hiç bir emre, hiç bir tesire ve hiç bir telkine tâbi olmamıştı. Daima şahsi faziletini kendisine bir kalkan gibi kullanmış; dürüstlüğünden dolayı kendisinden hoşlanmayanların kin ve gayızlarından bir an bile korkmamıştı. İşte bunun içindir ki, Suiistimallerin harman olduğu bir devirde alını nasıl ak kalmışsa, resmi sicili de öyle temiz kalmıştı.

Birinci Dünya Harbi, fecaatle neticelenmişti. Ve bunu fırsat bilen yabancı unsurlara da, büyük bir şımarıklık gelmişti. Vatanperver Türkler bir taraftan mağlûbiyetin verdiği teessürle ızdırap çekiyorlar, diğer taraftan da şımaran unsurların yaptıkları mütecavizane küstahlıklardan dilhun oluyorlardı.

Bu muztarip vatanperverlerin arasında, maliye şubeleri müfettişi Nuri Bey de vardı. Milletinin hürriyet ve istiklâlini her varlıktan üstün bilen bu öz Türk evlâdının kalbinde de, derin bir yara açılmıştı.

Beyoğlu ve Galata cihetlerinde, milli gururu rencide edecek hâdiseler arttıkça artıyordu. Bütün hassas Türkler gibi, Nuri Bey de bu facialarla karşılaşmaktan çekiniyor; o taraflara ayak basmak istemiyordu. Lâkin bir gün, bir meselenin tahkiki için Tatavla Maliye şubesine gitti. O tarihte Beyoğlu şerirlerinin en çılgınca küstahlık merkezini, Tatavla teşkil etmekte idi. Galata köprüsünden geçmek bile istemeyen Nuri Bey, bu vazifeyi ifa etmek için nefesine son derece cebretmiş; büyük bir fedakârlık göstermişti. Fakat ne çare ki, korktuğu başına geldi. Tam maliye şubesinden çıkarken, etrafı on beş kadar palikarya tarafından çevrildi. Başından fesi alınmak ve yerlere atılmak suretiyle, millî ve şahsî izzeti nefsi cerihadar edildi.

Nuri Bey, gerek kuvvei bedeniyesi ve gerek cesareti itibarıyla o küstahlara lâayk oldukları dersi verecek kudrette idi. Fakat kısa bir düşünce geçirdi. Birkaç palikaryayı kaldırıp yere çalmasının Türkler aleyhinde fena neticelere sebebiyet vereceğine kanaat getirdi. İçi kan ağlayarak, sabır ve tahammül gösterdi. Melûl ve mahzun bir halde, ikametgâhına avdet etti.

Bu hâdisiye, içine işlemişti. O geceyi derin ızdıraplar içinde geçirdi. Ve şu kararı verdi:

— Millî haysiyet ve şerefi, üç buçuk palikaryanın ayakları altında çiğnenen bir hükûmete memurluk edemem.

O gün, bu kararı tatbik etti. Daireye giderek istifasını verdi.

Kendisi için parlak bir istikbal sahası teşkil eden memuriyetten derhal çekildi.

Onun yerinde bir başkası olsaydı:

— Şimdi ne yapacağım?..

Diye düşünmeye başlardı. Fakat onun yaratıcı dimağı, bir an bile böyle bir sual ile karşılaşmadı. Bilâkis şimdi onun ruhunda, bütün memuriyet hayatının devam ettiği müddet zarfında hissedemediği bir hafiflik vardı. Artık, memuriyetin icabı olarak eli, kolu bağlı ve gözleri kapalı bir halde çalışmayacaktı. Vicdanının bütün hürriyet ve istiklâliyle iş hayatına atılacak, benliğine tam mânasıyla sahip olacak, memleketin iktisat sahasında kendisine yepyeni bir ufuk açacaktı.

Bu kadar mı?.. Hayır..

Onun, günün birinde o fecaat devrinin geçeceğine, Anadolu'da başlayan Millî Mücadele'nin, tam bir zaferle neticeleneceğine de imanı vardı. Bu zaferden sonra Türk milleti, yem bir savaşa atılacaktı. Asırlardan beri iktisadî hâkimiyeti altında Türkleri esir eden yabancılara karşı, bir millî ve iktisadî harp daha açılacaktı. Ve bu harpte kazanılacak olan muvaffakiyet, Türklerin asıl şah zaferi olacaktı.. Şu halde, bu harbe şimdiden hazırlanmak, ve hattâ iman kuvvetine güvenerek derhal ileri atılmak lâzımdı.

Nuri Bey de öyle yaptı.. Evvelâ, atılacağı sahayı aradı. Göreceği işi tasarladı! Artık, büyük bir hamle ile, o sahaya atılacaktı.

Fakat sermaye?..

Binlerce ve yüzbinlerce liralık sermayelerle ticaret âleminde kökleşmiş olan unsurların arasına karışabilmek ve onlarla rekabete girmek için sermaye lâzımdı. Halbuki Nuri Bey'in elinde, ancak elli altı Türk altınından ibaret bir para vardı. Âmiyane tabiri ile, bir sarhoşa bile meze olamayacak derecede ehemmiyetsiz olan bu bir avuç altın ile hangi işe başlayıp ta ne kazanacaktı?.. Ve piyasayı zangır zangır titreten yabancı unsurların kendisine yapacakları iktisadî hücumlara nasıl dayanacaktı?..

Nuri Bey, bunların hiç birini düşünmedi. O, hazineler dolusu altından daha kuvvetli görgü zekâsına, azmine, imanına, çalışmak kudret ve kabiliyetine güvendi. Verdiği kararı, derhal tatbika girişti.

Bu karar, basitti. O, piyasayı şöylece bir gözden geçirdikten sonra, kırtasiye ve sigara kâğıtçılığını gözüne kestirmişti. Bu da, sebepsiz değildi.

Vatandaş adını taşıyan öyle bir takım sigara kâğıtçıları vardı ki bunlar, mütareke devrinin siyasî vaziyetlerini istismar ediyorlar.. Türklerin paralarını çekerek, mensup oldukları milletlerin komitacılarına gönderiyorlar.. böylece, Türk paralarıyla alınan silâhlarla Türk milletinin masum sinesini delmeye çalışıyorlardı.

Bu sigara kâğıtlarına, türlü hayır müesseselerinin adı veriliyordu. Falan hastahanesi, Filan fakirler cemiyeti gibi namlar verilen bu sigara kâğıtları, Türkleri düşürmek için kurulmuş olan birer tuzaktan ibaretti. Halbuki onar paraya satılan bu sigara kâğıtlarının tuttuğu yekün, küçük görülecek bir rakam değildi. Bahusus, o on paralardan mürekkep büyük yekünün maddî kuvvetin bir de manevî hedefi vardı ki, o daha büyük bir ehemmiyeti haizdi.

Nuri Bey, bu işin kazancından ziyade, manevî hedefine ehemmiyet verdi. Hasılatı hainane gayelere sarfedilen o sigara kâğıtlarıyla rekabete girerek, Türk düşmanlarının maksatlarını alt üst etmeyi, millî bir iş güç edindi.

Fakat bu kadar büyük bir iş, elli altı altın ile mi görülebilecekti?.. On yedi yaşında bankacı olan ve senelerden beri maliye işlerinden büyük dersler alan Nuri Bey kuracağı tezgâhı hesabını yaptığı zaman o kadar kuvvetli bir:

— Evet...

Dedi ki, artık onu azminden ve imanından döndürmek mümkün değildi.

İlk iş olarak, elindeki elli altı altın lirayı kâğıt paraya tahvil etti. Eline, ikiyüz elli ikilira kâğıt para geçti. Bu para onun hem iş sermayesini, hem de o işte tutunup ta kazanmaya başlayıncaya kadar nafakasını teşkil edecekti. Onun, bu derece az bir sermaye ile bu derece ehemmiyetli bir işe atılması, bir maceraperestlik addedilebilirdi. Halbuki o, hayal kuvvetiyle kurulmuş olan bir maceraya atılacak kadar zayıf düşünceli değildi. İki yüz elli iki kâğıt lirayı cebine yerleştirerek iş hayatına atıldığı zaman muvaffakiyetine o kadar emindi ki; bu teşebbüsünden haberdar olan dostlarına:

— Göreceksiniz. Ben bu parayı, on sene zarfında bir milyona çıkaracağım.

Diyecek kadar nefsine itimat gösterdi.

İşte, Nuri Demirağ'ın en kuvvetli cephesi.. Ve işte onun, iş hayatına girmek isteyenler tarafından nümune ittihaz edilmesi lâzım gelen, medeni cesareti ve azimkârane hareketi...

II

Onun iş hayatına atılmasını inceden inceye tetkik etmiş olan bir zat, hoş bir roman mevzuuna benzeyen bu hâdiseyi, şöyle nakleyledi:

O, bir gün Tahtakale'den geçiyordu. Gözüne, bir sigara kâğıdı ilânı ilişti. Bu kısacık yazıdaki sarf ve imlâ hatâsı, onu fena halde sinirlendirdi. O ilânı oraya asanların zevksizliğinden, âdeta iğrendi.

Kendi kendine:

— Eğer şu atölye benim olsaydı, hem sigara kâğıdının adında, hem de ilânında bir güzellik ve münasebet olurdu.

Dedikten sonra, hem yoluna ve hem düşüncesine devam etti.

Sigara kâğıdının ismi, bir hayır müessesesinin adını ifade ediyordu. Fakat bu sigara kâğıdının, bir düşman donanması menfaatine satıldığını herkes gibi Nuri Bey de biliyordu. Ve Nuri Bey düşüncesine devam ederken, zihninden şunları geçiriyordu:

— Pek iyi.. ben bu işi yapamaz mıyım?.. O imlâsı bozuk, şekli çirkin olan ilânın tam karşısına, imlâsı düzgün, şekli zarif, ismi milli şerefimi ifade eden bir ilân asamaz mıyım?.. O ilân sahipleriyle, bir milliyet ve hamiyet yarışına çıkamaz mıyım?..

Nuri Bey'in zihninden geçen şeyler, derhal karara tahavvül etti. Ertesi gün, işe girişti. Bir hafta sonra Ketencilerde, Sabuncu hanının yanındaki dükkâna yerleşti. Bu dükkân bir iki gün zarfında, bir sigara kâğıdı ve kırtasiye dükkânına bilâhara da sigara kâğıdı imalâthanesine tahavvül ediverdi. İlk iş, dükkânın kapısının üzerine, güzel ve büyük harflerle, şu yazıyı yazmak oldu:

Türk Zaferi Sigara kâğıdı

Bu yazı, onun en saf duygusunu ifade ediyordu. Çünkü o, Mütarekenin en meş'um ve ümitsiz günlerinde bile, bir gün gelip Türk zaferinin tahakkuk edeceğine herkesten çok inanıyordu.

Sonra o bu isimle başka bir mâna da belirtmek istiyordu. Yâni iktisat hayatında da Türk'ün bir zafer kazanacağına kat'î bir kanaat besliyordu.

Nuri Bey, yaptığı işin kendisine iki başlı bir kazanç temin edeceğinden emindi. Birincisi, kendisine temiz, meşru ve namuskârane bir iş yurdu tesis etmişti.

İkincisi de, Türk milletinin kanına ekmek doğramaktan zevk alan oradaki Türk düşmanlarımın gözleri önünde yükselen Türk zaferi kelimeleri, hiç şüpheyle ki onları her gün sinirlendirecek.. içlerinin yağlarını damla damla eritecekti.

Türk Zaferi sigara kağıdının orta kapağı

Bu iki gayeyi birleştiren Nuri Bey, faaliyete başladığı zaman sabık bir maliye şubeleri müfettişi gibi hareket etmedi. O, resmi ve beylik ünvanını bir tarafa atarak, tam bir işçi ve tam bir iş adamı gibi tezgâhının başına geçti.

Dükkânının duvarına asılmış olan:

Satış peşin.. fiyat maktu.. pazarlık yok

Levhası, onun iş ve ticâret prensipini ilân ediyordu. Ve bu ilân da, küçücük bir dükkândan ibaret olan bu müessesenin, dalavereli kredi işleriyle değil; ciddî alış verişle muamele yaptığını gösteriyordu.

İşte Nuri Bey bu suretle atıldığı iş hayatında zekâsının bütün kuvvetiyle, tabiatının bütün itidal ve sükûnetiyle çalıştı; didindi.

Hiç:

— Ben vaktiyle bir bankacı.. bir maliye şubeleri müfettişi idim.

Demedi. Çekirdekten yetişmiş bir işçi gibi, sigara kâğıtlarını kendi kesti. Kesilmiş kâğıtları bizzat defter haline getirdi. Ve sonra o defterlerden mürekkep paketleri, nefasetinden emin olduğu bir mal olarak piyasaya arzetti.

Lâkin Nuri Bey'in bu hareketi, piyasada derhal bir galeyan husule getirdi. Onun sigara kâğıtlarına karşı Türkler tarafından gösterilen rağbet, büyük kıskançlıklara sebebiyet verdi. Bir kasırğa dehşetiyle, entrikalı hücumlara geçildi... Fakat Nuri Bey, bütün bunlara göğüs gerdi. Münasebette bulunduğu perakendecilere karşı muamelesinde gösterdiği intizam ile her gün vaziyeti bir kat daha inkişaf etti.

Az bir zaman zarfında Türk zaferi sigara kâğıdı Anadolu'ya da dağıldı. Bu sayede, Nuri Bey'in kazancı günden güne arttı. Bu teşebbüsün üzerinden üç buçuk sene geçip te büyük Türk zaferi tahakkuk ettiği zaman, ikiyüz elli iki lira kâğıt para ile işe başlamış olan Nuri Bey'in elinde, tam Seksen dört bin liralık büyük bir kazanç vardı.

Bu muvaffakiyet, hiç bir hayal ve tesadüfün mahsulü değildi. Ancak nefsine itimat, zekâ, dürüstlük, intizam ve çalışmakla elde edilmişti. Nuri Bey üç buçuk sene zarfında seksen dört bin lira kazanmakla kalmamış; iş hayatına atılıp ta namuskârane çalışmak isteyenlere de büyük bir ders vermiş; rehberlik etmişti.

III

Nuri Bey, bu ilk büyük muvaffakiyeti kazandıktan sonra, artık onunla iktifa edecek zihniyette değildi. O, büyük işlere atılmak; millet ve memleketine, içtimâî hayatın hayır ve menfaatine birşeyler yapmak fikrinde idi.

Kazandığı paraya, kendi şahsî parası nazarıyla bakmıyordu.

— Ben bu parayı Cemiyetten kazandım. Onu, cemiyete fâydalı işlerde kullanmalıyım.

Diye düşünüyordu.

Fakat onun muazzam tasavvurları için, elindeki sermaye henüz kâfi değildi. O, biraz daha beklemeye karar verdi. Yalnız, sigara kâğıdı ve kırtasiyeciliği artık hafif görerek işini, Kantariye ithalât ve ihracat ticaretine tahvil etti. Tütün gümrüğünde, limon iskelesi caddesinde, 14 numaralı mağazaya yerleşti... Dikkate şayan bir tesadüf eserdir ki bu mağazanın açılışı onun tam 40'ıncı doğum yılına tesadüf etmişti.

Tuttuğu toprağı altın yapacak kadar mazhariyete malik olan Nuri Bey, bu yeni işinde de büyük muvaffakiyetler elde etti. Az zaman zarfında ticaretinin sahasını genişletti. Ticaret âleminde mühim bir mevki ihraz eyledi. Artık serveti de kemal haddine gelmişti. Lâkin o, daha hâlâ kazandığı parayı kendine mal etmek fikrinde değildi. İhtiras denilen menfur his, bir an bile onun zihnine girmeye imkân görememişti.

— Ben bu parayı cemiyetten kazandım. Onu, yine cemiyete faydalı işlerde kullanacağım.

Diye, dimağına yerleştirdiği düşünceyi şiddetle muhafaza etmekte idi. Nitekim 1341-1925 senesi mayıs ayının 7'inci günü tanzim ettiği vakıfname ile, bu halisâne ve âlicenâbâne fikrini, bilfiil isbat etti... Bu vakıfnâme, şu satırları ihtiva etmekte idi.

Mühürdar zade Nuri
Kantariye — İthalât ve İhracat
Tütün Gümrüğü - Limon iskelesi
Caddesi — Numara 14
Telefon — İstanbul 764
Telgraf Adresi: İstanbul Tütün
gümrüğü - Mühürdarzade Nuri

7 Mayıs 1341 - 1925
İstanbul

VAKIFNAME

Mevcut ve ömrümün sonuna kadar mesaimden hasıl olacak serveti şahsiyemden aile ve evlâtlarımın orta halde maişetlerine kîfayet edecek ve yavrularımın yüksek tahsil masraflarını temin eyliyecek mikdar çıkarıldıktan sonra, hali hayatımda yapmağa muvaffak olamayacağım hayırlı müesseseler vücade getirilmek ve idame ettirmek şartiyle, serveti zatiyemi vakfettim.

Nuri

MUHURDAR ZADE NOURI
IMPORT - EXPORT
TUTUN GUNRUK , RUE LIMON ISKELESINI N. 41
Téléphone : Stamboul 704

مهردارزاده
نوری
قطارکشیه . ایستگاه لایمونا
لوزون کرک برون اسکس جاردی دوزور ۱۶
تلفون : استانبول ۷۰۴

استانبول ۷ مه ۱۳۱۶

میرود و میرود صولہ قدر مشیرہ صلیح اوم ہونہ زوت نجفہ منہ عثمہ و اولاد لیمون اوزرہ کادہ
میشتریم کفایتا سہ ہدہ و یاد و زلمہ یونکت قیمنہ مہ فخریہ تائمہ لیمون ہدہ مقدہ عیقا رتہ صولہ
ہال ہیاتمہ یا ہنہ موفود اوم ہونہ ہونہ خرفا مونسہ و ہودہ کیرلک و دامہ ہدہ رتہ
شرطہ زوت زاتمہ وقفہ ایدہ بوزم

نوری

Nuri Bey bu vasiyetnameyi yazdığı gün, tam kırk yaşına basmış bulunuyordu. Ve, tam hayatın zevkini çıkaracak bir yaşta bu vasiyetnameyi yazmak suretiyle gösterdiği büyük feragat, onun yaradılışındaki âlicenaplığın, cemiyet ve insaniyete bağlılığının derecesini gösteriyordu.

Gençliğinin en ateşli çağını, Tahtakalede Sabuncu hanının yanındaki dükkân ile Limon iskelesindeki mağazanın Toşluk ve kuytuluklarında geçiren bu genç zengin; beş bin, on bin, yirmi bin.. hattâ yüzbin lirayı şöylece cebine yerleştirdikten sonra, şahane bir yolculukla Paris'e, Nis'e, İsviçre'ye ve herhangi bir zevk ve eğlence beldesine giderek:

— Alnımın teri ile kazandığım paramı, göğsümü gere gere yiyorum.

Diye, nazenin dilberler ve en seçme artistlerle dolu olan bir masaya yan gelebilirdi.

Fakat o, bunu bir gün bile aklından geçirmedi. Çünkü kendi kanaatince o para onun değil; milletin, cemiyetin ve nihayet insaniyetindi.

O, esasen milleti ve cemiyeti için çalışıyordu, insaniyete hizmet edebilmek için, yalnız servetini değil, kıymetli gençliğini ve aziz hayatını da vakfediyordu. Bununla da iktifa etmeyerek, yaşadığı müddet zarfında yapmak isteyip te icrasına muvaffak olamadığı işlerin ölümünden sonra tatbik mevkiine konulması çarelerini düşünüyordu. Ve bu hareketiyle de, ancak Türk asılzadelerine has olan bir âlicenaplık, bir cömertlik, bir tokgozluluk gösteriyordu...

Nuri Demirağ'ın hayatı tahlil edilirken, üzerinde durulacak mühim noktalardan biri de budur. O, yazdığı üç beş satırlık bir vakıfname ile, Türklerin ve Müslümanların en hayırlısı olan Sahib'ül hayrat velhasenatların mazhar oldukları hürmete ve tekrime hak kazanıyor.. aynı zamanda, lâyemut bir ismin sahibi oluyordu.

Nuri Bey, bir taraftan bu ticari işlerle meşgul olurken, diğer taraftan da Millî Mücadele'ye fiilen iştirak ediyor; İstanbul'da büyük bir faaliyet gösteren Müdafai Hukuk cemiyetinin Maçka muntıkasını idare eyliyordu. O sırada, henüz bekârdı. İkametgâhını, bu gizli teşekküle merkez yapmıştı. Gündüzleri piyasa âleminde durup dinlenmeden çalıştığı gibi geceleri de boş durmuyordu. Cemiyet mensuplarıyla içtimalar akdediyor, cemiyete yeni alınanlara da yeminler ettiriyordu. Beşiktaş, saray hafiyelerinin en faal bir muhiti olduğu halde o hiç bir tehlikeye ehemmiyet vermiyor; hiç bir millî ve vatanî vazifenin ifasından geri durmuyordu.

Samsun - Sivas şimendifer hattının inşası, Reji Jeneral isminde bir Fransız şirketine ihale edilmişti. Hükümetçe görülen bazı sebeplerden dolayı mukavele feshedilerek hattın Türk müteahhitleri, Türk mühendisleri, Türk işçileri ve Türk amelesi tarafından yapılmasına karar verilmişti.

Nuri Bey bu kararı duyunca, hayatının en büyük heyecanını hissetti. Büyük bir azim ve irade ifade eden yumruğunu önündeki masaya dayayarak :

— İşte, benim işim..

Dedi. Ve; senelerden beri beklediği gayesine kavuşmaktan mütevellit bti sevinçle titredi.

Bu iş, tamamıyla memleket ve millet işi idi. Anadolu'nun ıssız, harap ve viran yerlerine uzanacak olan bu şimendifer hattı bütün geçtiği yerleri şeneltecek, millete refah getirecek, binlerce Türk amelesinin senelerce maişetini temin eyleyecekti.

Esasen onun istediği ve senelerce beklediği de bu değil mi idi? Onda öyle bir iman ve kanaat vardı ki, ne zaman memleketin imar ve umran işlerine dair bir bahis açılrsa:

— Bu memleketin yollarını da, şimendiferlerini de, fabrikalarını da Türk yapacak ..

Diye iddialara girişirdi. Ve hayalinde canlanan büyük projelerin hepsini de, bu işlere istinad ettirirdi.

İşte şimdi, Nuri Bey'in iddiaları tahakkuk etmek istidadını göstermişti. Türk zekâsının ve Türk azim ve imanının, medeniyet sahasında büyük bir rol oynaması sırası gelmişti.

Evet.. bu memleketin yollarını, şoselerini, şimendiferlerini, fabrikalarını, bütün medeni tesisatını, tamamıyla Türk yapacaktı.

Fakat, Türk zekâsı ve Türk paralarıyla yapılacak ilk şimendifer hattında, anavatanın mübarek topraklarına ilk kazmayı kim vuracaktı?..

— Ben...

Diye bağırın Nuri Bey, artık kararını vermişti. O zaman tapu dairesinde mühendislik eden küçük biraderi Abdurrahman Naci Bey'e haber gönderdi. İşin fennî cihetleri hakkında müzakereye girişti. Samsun - Sivas hattının ilk yedi kilometrelik kısmının münakaşasına iştirak etti. İki yüz on bin liralık olan bu iş, âdeta bir tecrübe mahiyetinde idi. Nuri Bey, büyük bir aşk ve şevk ile iştirak ettiği münakaşada, Devlete en faydalı tekliflerde bulunmak suretiyle ihalenin ilk kahramanı şerefini ihraz etti.

Nuri Bey'in bu hareketi, Türk işçiliğinin tarihinde pek mühim bir dönüm noktası idi. İmparatorluk devrinde, Türk topraklarında